

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 24 stycznia 1986 r.

w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o drogach publicznych.

Na podstawie art. 11 ust. 2, art. 15 ust. 3, art. 37 ust. 3, art. 40 ust. 7 oraz art. 47 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. Nr 14, poz. 60) zarządza się, co następuje:

Rozdział 1

Zajmowanie pasa drogowego.

§ 1. 1. Zajęcie pasa drogowego na cele nie związane z budową, modernizacją, utrzymaniem i ochroną dróg wymaga zezwolenia zarządu drogi; zezwolenie to dotyczy w szczególności:

- 1) prowadzenia na obszarze pasa drogowego robót naziemnych, nadziemnych lub podziemnych,
- 2) włączenia pasa drogowego lub jego części do placu budowy prowadzonej poza pasem drogowym,
- 3) wydzielenia części pasa drogowego do wyłącznego korzystania przez określonych użytkowników,
- 4) innych działań, które powodują ograniczenie, zakłócenie lub zamknięcie ruchu drogowego, a nie wynikają z warunków ruchu drogowego lub stanu technicznego pasa drogowego.

2. Przepisów rozporządzenia nie stosuje się do zezwoleń na organizowanie zawodów sportowych, raidów, wyścigów, manifestacji i zgromadzeń.

§ 2. 1. Wniosek w sprawie wydania zezwolenia na zajęcie odcinka pasa drogowego należy złożyć zarządowi drogi co najmniej z 6-miesięcznym wyprzedzeniem.

2. Wniosek powinien zawierać nazwę jednostki, cel, lokalizację, powierzchnię oraz planowany okres zajęcia odcinka pasa drogowego. Do wniosku należy dołączyć plan sytuacyjny odcinka pasa z podaniem jego wymiarów.

§ 3. Zarząd drogi przed udzieleniem zezwolenia wydaje opinię w sprawie planowanego zajęcia pasa drogowego, w której określa warunki i terminy zajęcia pasa.

§ 4. 1. Zajmujący pas drogowy po otrzymaniu opinii, o której mowa w § 3, jest obowiązany na 4 miesiące przed planowanym zajęciem pasa przedstawić zarządowi drogi:

- 1) projekt sposobu zabezpieczenia terenu pasa drogowego zgodnie z wymaganiami bezpieczeństwa ruchu drogowego,
- 2) projekt organizacji ruchu drogowego w rejonie przewidywanego zajęcia pasa,
- 3) plan sytuacyjny pasa drogowego przewidywanego do zajęcia oraz harmonogram robót umożliwiający ich wykonanie w określonym terminie.

2. Projekty, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 2, powinny być uzgodnione z właściwym urzędem spraw wewnętrznych i organem administracji państwowej właściwym w sprawach zarządzania ruchem na drogach publicznych.

§ 5. 1. Zarząd drogi po otrzymaniu dokumentów wymienionych w § 4 ust. 1 wydaje zezwolenie na zajęcie pasa drogowego.

2. Zezwolenie, o którym mowa w ust. 1, powinno określać:

- 1) nazwę jednostki zajmującej odcinek pasa drogowego, cel zajęcia i wielkość powierzchni zajmowanego odcinka pasa,
- 2) sposób zabezpieczenia zajmowanego odcinka pasa zgodnie z dokumentami, o których mowa w § 4 ust. 1,
- 3) okres zajęcia odcinka pasa drogowego,
- 4) warunki przywrócenia pasa drogowego do poprzedniego stanu użyteczności,

- 5) warunki usuwania wad technicznych robót wykonanych w pasie drogowym,
- 6) wysokość opłaty za zajęcie odcinka pasa drogowego oraz termin jej uiszczenia.

§ 6. Przepisy § 2—5 stosuje się odpowiednio do wniosków dotyczących umieszczenia w pasie drogowym urządzeń nie związanych z funkcjonowaniem drogi.

§ 7. 1. Zajmujący pas drogowy jest obowiązany powiadomić zarząd drogi o zakończeniu robót i przywróceniu zajmowanego odcinka pasa do poprzedniego stanu użyteczności.

2. Zarząd drogi dokonuje komisyjnego odbioru zajmowanego odcinka pasa drogowego.

§ 8. 1. Za zajęcie pasa drogowego zarząd drogi pobiera opłatę w wysokości odpowiadającej iloczynowi: zajętej powierzchni w m², stawki opłaty za 1 m² i liczby dni zajęcia pasa, określonej w zezwoleniu.

2. Dla dróg krajowych i wojewódzkich ustala się stawkę opłaty za każdy dzień zajęcia 1 m² pasa drogowego w wysokości 0,5‰ ceny zbytu 1 t asfaltu, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia.

3. Stawki określone w ust. 2 stosuje się do jezdni i torowisk tramwajowych; do pozostałych elementów pasa drogowego stosuje się stawki zmniejszone o połowę.

4. Dla dróg gminnych i lokalnych miejskich oraz dróg zakładowych ustala się stawkę opłaty za każdy dzień zajęcia 1 m² pasa drogowego w wysokości 0,25‰ ceny zbytu 1 t asfaltu, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia.

5. W razie zajęcia jezdni drogi krajowej lub wojewódzkiej opłata, o której mowa w ust. 1, ulega podwyższeniu o ryczałt za utrudnienia w ruchu.

6. Ustala się ryczałt za każdy dzień utrudnień w ruchu drogowym spowodowanych:

- 1) zajęciem co najmniej 20% szerokości jezdni — w wysokości ceny zbytu 100 l etyliny 94, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia,
- 2) całkowitym zajęciem jezdni — w wysokości ceny zbytu 200 l etyliny 94, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia.

7. Opłaty, o których mowa w ust. 1—6, pobiera się również za nie wymagające zezwolenia zajęcie pasa drogowego w razie awarii urządzeń nie związanych z obsługą ruchu drogowego.

8. Nie pobiera się opłat za zajęcie pasa drogowego spowodowane umieszczeniem urządzeń telekomunikacyjnych lub ich naprawą.

§ 9. 1. Jeżeli w ciągu roku od udostępnienia dla ruchu uprzednio zajętego odcinka pasa drogowego ujawnią się wady techniczne spowodowane nieprawidłowym wykonaniem robót, zarząd drogi powiadamia o tym zajmującego pas drogowy oraz określa termin usunięcia wad.

2. W razie zwłoki w usuwaniu wad zarząd drogi może wykonać niezbędne roboty na koszt zajmującego pas drogowy.

§ 10. 1. Oprócz opłat, o których mowa w § 8, zarząd drogi ustala wysokość i pobiera jednorazową opłatę za umieszczenie w pasie drogowym urządzeń nie związanych z funkcjonowaniem drogi.

2. Opłata, o której mowa w ust. 1, wynosi za 1 m² powierzchni rzutu poziomego drogi, zajętej przez urządzenia nie związane z jej funkcjonowaniem:

- 1) w pasie drogowym poza granicami administracyjnymi

mi miast, z zastrzeżeniem pkt 3 — 50% należności za wyłączenie z produkcji rolniczej lub leśnej 1 m² gruntów przyległych do drogi,

- 2) w pasie drogowym w granicach administracyjnych miast — 50% ceny 1 m² działki budowlanej, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia,

- 3) na obiekcie mostowym — 50% ceny zbytu 1 t asfaltu, obowiązującej w dniu wydania zezwolenia.

3. Opłatę za umieszczenie w pasie drogowym urządzenia o powierzchni rzutu poziomego mniejszej niż 1 m² pobiera się jak za 1 m².

4. Za umieszczenie w pasie drogowym urządzeń podziemnych oraz nadziemnych instalacji i urządzeń elektroenergetycznych opłata, o której mowa w ust. 2 pkt 1 i 2, ulega obniżeniu o 75%.

5. Nie pobiera się opłat za urządzenia istniejące lub których budowę rozpoczęto przed dniem wejścia w życie rozporządzenia oraz za urządzenia telekomunikacyjne.

§ 11. 1. Za zajęcie pasa drogowego lub umieszczenie w nim urządzeń nie związanych z funkcjonowaniem drogi bez zezwolenia zarządu drogi — zarząd drogi pobiera karę pieniężną w wysokości dziesięciokrotnych opłat określonych w § 8 ust. 1 i 2 oraz w § 10, liczonych od powierzchni zajętego bez zezwolenia odcinka pasa drogowego.

2. Przez zajęcie pasa drogowego bez zezwolenia zarządu drogi rozumie się samowolne zajęcie pasa, przekroczenie terminu zajęcia lub zajęcie większej jego powierzchni niż określona w zezwoleniu.

§ 12. 1. W razie zmiany warunków określonych w zezwoleniu na zajęcie odcinka pasa lub cofnięcia zezwolenia przez zarząd drogi z winy tego zarządu lub z powodów dających się przewidzieć w chwili udzielania zezwolenia, poszkodowany może wystąpić o odszkodowanie za wynikłe w związku z tym szkody.

2. Roszczenia o odszkodowanie za szkody poniesione w związku ze zmianą warunków określonych w zezwoleniu lub jego cofnięciem zgłasza się na piśmie do zarządu drogi, który wydał zezwolenie, w ciągu 14 dni od dnia otrzymania wiadomości o zmianie lub cofnięciu zezwolenia. Zgłoszenie powinno zawierać niezbędne informacje uzasadniające wysokość odszkodowania.

3. Zarząd drogi uzgadnia z poszkodowanym wysokość odszkodowania i wypłaca je w terminie 14 dni od dnia ustalenia jego wysokości.

4. W razie uznania przez zarząd drogi roszczenia za nieuzasadnione lub niemożności uzgodnienia wysokości odszkodowania, poszkodowany może dochodzić odszkodowania w drodze postępowania arbitrażowego lub sądowego.

Rozdział 2

Zasady sadzenia, utrzymywania oraz usuwania drzew i krzewów w pasie drogowym.

§ 13. 1. Sadzenie, utrzymywanie i usuwanie drzew i krzewów w pasie drogowym należy do zarządu drogi.

2. Usuwanie z drzew gałęzi zagrażających liniiom energetycznym i telekomunikacyjnym dokonują właściwe jednostki organizacyjne do spraw energetycznych i telekomunikacyjnych, po powiadomieniu zarządu drogi.

§ 14. 1. Sadzenie drzew i krzewów w pasie drogowym odbywa się na podstawie wieloletnich planów za-

drzewien dróg publicznych, uzgodnionych z właściwymi terenowymi organami administracji państwowej stopnia podstawowego.

2. Gatunki drzew i krzewów przeznaczonych do zadrzewienia dróg publicznych powinny być dostosowane do miejscowych warunków glebowych, klimatycznych i krajobrazowych oraz warunków ruchu drogowego.

§ 15. Utrzymywanie drzew i krzewów polega na zabiegach pielęgnacyjnych oraz uzupełnianiu zadrzewień i zakrzewień, które uległy zniszczeniu lub usunięciu.

§ 16. 1. Usuwanie drzew i krzewów z pasa drogowego odbywa się na podstawie planu wyrębu.

2. Planem wyrębu powinny być objęte drzewa i krzewy:

- 1) zagrażające bezpieczeństwu ruchu na drodze, jeżeli inne środki, np. przycięcie korony drzewa, okażą się niewystarczające,
- 2) uniemożliwiające modernizację drogi i obiektów mostowych,
- 3) obumarłe lub znajdujące się w stanie prowadzącym do ich uschnięcia.

3. Zadrzewienia zagrażające bezpieczeństwu ruchu na drodze stanowią drzewa i krzewy:

- 1) ograniczające widoczność użytkownikom dróg na odległość mniejszą, niż przewiduje normatyw techniczny projektowania dróg, w szczególności po wewnętrznej stronie luków i na skrzyżowaniach dróg,
- 2) rosnące w odległości mniejszej niż 2,5 m od krawędzi jezdni,
- 3) tworzące łącznie z konarami i liśćmi prześwit mniejszy niż 4,5 m w pionie i mniejszy niż szerokość jezdni, powiększony o 1 m po obu stronach jezdni w poziomie.

§ 17. 1. Plan wyrębu drzew w pasie drogowym sporządza zarząd drogi w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem przyrody oraz z właściwym terenowym organem administracji państwowej stopnia podstawowego, który w razie uznania konieczności usunięcia określonych drzew wyda na to zezwolenie.

2. Plan wyrębu drzew w pasie drogowym powinien określać:

- 1) nazwę odcinka pasa drogowego, na którym przewiduje się wyrąb drzew,
- 2) gatunek, liczbę, średnicę drzew mierzoną na wysokości 1,3 m od ziemi oraz masę pozyskanego drewna w m³,
- 3) klasyfikację drewna (użytkowe, opałowe),
- 4) zarząd drogi uprawniony do wyrębu drzew.

§ 18. Przepisów § 16 i 17 nie stosuje się do drzew, które na skutek nieprzewidzianych, nagłych oddziaływań atmosferycznych, hydrologicznych lub utraty stateczności gruntu zagrażają bezpieczeństwu ruchu na drodze.

Rozdział 3

Udział jednostek gospodarki uspołecznionej w kosztach budowy, modernizacji oraz utrzymania dróg publicznych.

§ 19. Wysokość udziału w kosztach budowy lub modernizacji drogi i termin jego przekazania określa umowa pomiędzy zarządem drogi jako inwestorem a jednostką gospodarki uspołecznionej. Udział ten powinien stanowić taką część całości kosztów budowy lub modernizacji

drogi, w jakiej obciążenie ruchem drogowym wywołane działalnością tej jednostki będzie uczestniczyć w prognozowanym ogólnym obciążeniu drogi.

§ 20. Udział w kosztach utrzymania dróg jest zryczałtowany. Wysokość ryczałtu ustala corocznie zarząd drogi na podstawie planowanych średnich kosztów utrzymania 1 km drogi danej kategorii, proporcjonalnie do udziału w obciążeniu ruchem drogowym danego odcinka drogi, wywołanego działalnością jednostki gospodarki uspołecznionej.

§ 21. 1. Obciążenie ruchem drogowym poszczególnych odcinków dróg, wywołane działalnością jednostki gospodarki uspołecznionej ustala zarząd drogi na podstawie pomiarów ruchu.

2. Przy określaniu obciążenia ruchem drogowym, wywołanego działalnością jednostki gospodarki uspołecznionej, uwzględnia się ruch pojazdów własnych jednostki oraz innych pojazdów dokonujących przewozów w związku z działalnością tej jednostki.

Rozdział 4

Świadczenia na rzecz utrzymania dróg publicznych.

§ 22. 1. Do wykonania świadczeń na rzecz utrzymania dróg wzywa wyznaczone jednostki zarząd drogi.

2. W razie powstania zatoru drogowego w wyniku katastrofy lub wypadku drogowego oraz pozostawienia na drodze pojazdu utrudniającego ruch lub zagrażającego bezpieczeństwu ruchu drogowego, do wykonania świadczeń może wzywać również właściwy urząd spraw wewnętrznych, powiadamiając zarząd drogi.

3. Wezwanie, o którym mowa w ust. 1, powinno określać:

- 1) podstawę prawną powołania do świadczeń rzeczowych,
- 2) nazwę jednostki gospodarki uspołecznionej wzywanej do świadczeń,
- 3) rodzaj świadczenia,
- 4) rodzaj i liczbę pojazdów i sprzętu budowlanego wraz z obsługą, za których pomocą świadczenie ma być wykonane,
- 5) miejsce, datę i godzinę dostarczenia pojazdów i sprzętu budowlanego oraz miejsce (obszar) wykonywania świadczenia,
- 6) przypuszczalny czas trwania świadczenia.

4. Pisemne wezwanie powinno być przekazane w terminie umożliwiającym przygotowanie i dostarczenie pojazdów lub sprzętu budowlanego do miejsca wskazanego w wezwaniu. W razie gdy zwłoka zagraża bezpieczeństwu ruchu drogowego lub interesowi publicznemu, wezwanie może być przekazane telefonicznie lub telegraficznie.

§ 23. Obowiązek świadczeń nie dotyczy:

- 1) jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej,
- 2) organów i jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych, z wyjątkiem przedsiębiorstw podległych temu Ministrowi,
- 3) zakładów społecznych służby zdrowia,
- 4) jednostek organizacyjnych więziennictwa.

§ 24. Zarząd drogi wypłaca jednostce gospodarki uspołecznionej wezwanej do obowiązku świadczeń na rzecz dróg wynagrodzenie:

1) za najem środków transportowych i usługi przewożowe świadczone przez przewoźników publicznych — według cen urzędowych,

2) za najem środków transportowych i usługi przewożowe świadczone przez jednostki nie będące przewoźnikami publicznymi oraz za najem sprzętu budowlanego — według cen umownych.

§ 25. 1. Jednostki wezwane do świadczeń na rzecz dróg zaopatrują się w paliwa w ramach własnych limitów zakupu paliw silnikowych.

2. W wypadkach gdy rozmiary zużycia paliw, związane z realizacją świadczeń na rzecz dróg, stwarzają zagrożenie realizacji planowych zadań jednostki, może ona wystąpić do okręgowej dyrekcji Centrali Produktów Naftowych o przyznanie dodatkowego limitu zakupu paliw silnikowych, z zaliczeniem w ciężar rezerwy będącej w dyspozycji Centrali Produktów Naftowych.

§ 26. 1. Roszczenia o odszkodowanie z tytułu uszkodzenia, zniszczenia albo utraty dostarczonego pojazdu lub sprzętu, które nastąpiło bez winy posiadacza albo obsługującego pojazd lub sprzęt w związku z wykonywaniem świadczeń, jednostka wykonująca świadczenia zgłasza zarządowi drogi na piśmie w ciągu 14 dni od dnia powstania szkody.

2. Zarząd drogi uzgadnia z jednostką występującą z roszczeniem wysokość odszkodowania i wypłaca je w terminie 14 dni od dnia ustalenia jego wysokości.

3. Wysokość odszkodowania zmniejsza się o kwotę przyznanego poszkodowanemu odszkodowania z tytułu ubezpieczenia.

§ 27. W razie uznania roszczenia za nieuzasadnione lub niemożności uzgodnienia wysokości odszkodowania, jednostka występująca z roszczeniem może dochodzić odszkodowania w drodze postępowania arbitrażowego.

Rozdział 5

Zasady zarządzania i finansowania oraz oznakowania dróg wewnętrznych.

§ 28. 1. Budowa, utrzymanie, zarządzanie i oznakowanie dróg wewnętrznych należy do zarządcy terenu.

2. Finansowanie zadań, o których mowa w ust. 1, z wyjątkiem budowy dróg wewnętrznych w osiedlach mieszkaniowych, odbywa się ze środków zarządcy terenu.

3. Budowa, utrzymanie i oznakowanie skrzyżowań dróg wewnętrznych z drogami publicznymi oraz urządzeń bezpieczeństwa i organizacji ruchu związanych z funkcjonowaniem skrzyżowań należy do zarządu drogi publicznej.

4. Finansowanie budowy dróg wewnętrznych w osiedlach mieszkaniowych regulują odrębne przepisy.

§ 29. 1. Do oznakowania dróg wewnętrznych są stosowane tablice:

- 1) wskazujące początek lub koniec drogi wewnętrznej,
- 2) porządkowe, ustalające zakazy, nakazy, ostrzeżenia lub zawierające informacje

2. Organy administracji państwowej właściwe w sprawach zarządzania ruchem na drogach publicznych udzielają pomocy i doradztwa zarządcom terenu w sprawach oznakowania dróg wewnętrznych.

§ 30. 1. Początek drogi wewnętrznej oznacza się tablicą „droga wewnętrzna”, na której podaje się nazwę zarządcy terenu.

2. Koniec drogi wewnętrznej oznacza się taką samą tablicą, przekreśloną czerwoną linią.

3. Tablice, o których mowa w ust. 1 i 2, mają kształt prostokąta o wymiarach 100 × 40 cm, przy czym bok dłuższy stanowi krawędź poziomą.

§ 31. 1. Na tablicach porządkowych stosuje się takie same symbole znaków pionowych oraz takie same zasady ich umieszczania jak na drogach publicznych. Informacje uściślające treść znaku drogowego, umieszczane na tablicy porządkowej, stanowią integralną część znaku.

2. Podane na tablicach znaki zakazu lub nakazu obowiązują:

- 1) od miejsca ustawienia tablicy porządkowej do skrzyżowania z inną drogą o nawierzchni twardej lub do tablicy porządkowej zawierającej odwołanie nakazu lub zakazu,
- 2) na całym terenie, w razie umieszczenia tablicy porządkowej łącznie z tablicą „droga wewnętrzna”.

3. Tablice porządkowe mają kształt prostokąta o wymiarach 70 × 50 cm, przy czym bok dłuższy stanowi krawędź pionową. Symbole znaków umieszczane na tablicach porządkowych mają wymiary:

- 1) trójkątne — długość boku 40 cm,
- 2) okrągłe — średnicę 35 cm,
- 3) kwadratowe — długość boku 35 cm.

§ 32. Płaszczyzna czołowa tablic, o których mowa w § 31, ma barwę białą, a płaszczyzna tylna, z wyjątkiem tablicy wskazującej koniec drogi wewnętrznej, barwę czarną. Wszystkie napisy mają barwę czarną.

§ 33. 1. Tablice porządkowe oraz tablicę wskazującą początek drogi wewnętrznej należy umieszczać po prawej stronie drogi, której dotyczą, z wyjątkiem tablicy ze znakiem „parking”, którą umieszcza się na początku miejsca postoju.

2. Tablicę wskazującą koniec drogi wewnętrznej umieszcza się na odwrocie tablicy „droga wewnętrzna” i wówczas znajduje się ona po lewej stronie drogi.

3. Odległość dolnej krawędzi tablicy porządkowej od poziomu chodnika lub gruntu powinna wynosić co najmniej 2,2—2,5 m.

4. Najmniejsza odległość krawędzi bocznej tablicy porządkowej od krawędzi jezdni powinna wynosić co najmniej 0,5 m, a największa nie powinna przekraczać 2 m.

§ 34. 1. Znaki na jezdni lub na chodnikach stosuje się tylko do oznaczania miejsc postoju pojazdów. Oznakowanie miejsc postoju na chodnikach powinno zapewniać pozostawienie dla ruchu pieszego szerokości chodnika nie mniejszej niż 1,5 m.

2. Białymi liniami o szerokości 10 cm oznakowuje się:
- 1) granice powierzchni przeznaczonej na postój,
 - 2) stanowiska postojowe.

§ 35. 1. Na drogach wewnętrznych ruch pojazdów jest podporządkowany ruchowi pieszemu. Kierujący pojazdem jest obowiązany zachować szczególną ostrożność i ustępować pierwszeństwa pieszym.

2. Pieszy poruszający się po drogach wewnętrznych jest obowiązany zachować ostrożność, a zwłaszcza nie wchodzić na jezdnię bezpośrednio przed nadjeżdżającym pojazdem oraz spoza pojazdu lub innej przeszkody ograniczającej widoczność.

§ 36. Na drogach wewnętrznych zabrania się:

- 1) utrzymywania silnika na obrotach w czasie postoju pojazdu przez okres przekraczający 1 minutę,

2) parkowania w taki sposób, aby tył pojazdu był skierowany w stronę okien budynku, chyba że tablice porządkowe wskazują inaczej.

§ 37. 1. Na drogach wewnętrznych znak „zakaz ruchu w obu kierunkach” nie dotyczy:

- 1) pojazdów Milicji Obywatelskiej i służb miejskich w czasie wykonywania obowiązków służbowych,
- 2) rowerzystów,
- 3) pojazdów wymienionych na tablicy porządkowej,
- 4) pojazdów w wypadkach szczególnych, np. przewiezienie chorego, przeprowadzka itp.

2. Inwalidzi posiadający uprawnienia do kierowania wózkiem inwalidzkim lub pojazdem samochodowym albo kierowcy przewożący inwalidów mających trudności

w poruszaniu się mogą nie stosować się do znaków drogowych w zakresie ustalonym przepisami o ruchu drogowym.

Rozdział 6

Przepisy końcowe.

§ 38. Traci moc uchwała nr 20 Prezydium Rządu z dnia 7 stycznia 1955 r. w sprawie robót na ulicach oraz placach i zieleńcach publicznych w miastach (Monitor Polski Nr 17, poz. 175).

§ 39. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: Z. Messner